

Sanja Vujačić*

Sistemska regulacija međudržavnih odnosa u škripu hrvatskog identitarnog bipolarizma

Sažetak

Nova euroatlanska civilizatorska misija u hrvatskom prostoru objašnjava se nesposobnošću hrvatske političke vlasti da sama upravlja svojim prostorom, s obzirom na unutarnje etničke netrpeljivosti i nejedinstvo te posljedični manjak samosvijesti zbog koje joj je nužna zaštita Europske unije i NATO-a. Sistemska regulacija međudržavnih odnosa u hrvatskom prostoru tako se je ponovno zatekla u škripu hrvatskog identitarnog bipolarizma, koji počiva na dvama naizgled oprečnim hrvatskim idealima (vjerskom i nacionalnom). Stoga se dobiva dojam da dvije hrvatske tendencije, pripadnost oksidentalnoj vjerskoj, ali slavenskoj zajednici naroda, ne mogu djelovati simultano, nego samo naizmjenično. Iako je upravo jednostrana, naizmjenična eksploatacija hrvatskog dualnog identiteta izvor je svih tragedija Hrvata modernog doba.

Ključne riječi: sistemska metoda; regulacija međudržavnih odnosa; identitarni bipolarizam; civilizatorska misija; volja za moć.

Metoda

Prihvatanjem hipoteze da je hiperkompleksnost državnih sustava stvarnost o kojoj si postavljamo pitanja, prihvaćamo i sistemska metodu kojom je jedino moguće proučavati tu kompleksnost, odnosno dinamiku interakcija između cjelina (država kao sustava) i njenih komponenata na trima regulacijskim razinama. Naime, kompleksnost neke problematike, poput regulacije međudržavnih odnosa, često služi kao izgovor za nedostatke u njenom teoriziranju. Primjenom alata koje nudi teorija kompleksne misli ili inter/transdisciplinarna Metoda (*La Méthode*)¹ Edgara Morina, moguće je samu kompleksnost postaviti kao problem, odnosno predmet istraživanja.

* Dr.sc. Sanja Vujačić, Paris Saclay University IV, Paris, Francuska, sanjanovakvujačić@gmail.com

¹ *Metoda* je sadržana u šest tomova koje je njihov autor, Edgar Morin, objavljivao tijekom 30 godina svog istraživačkog rada, između 1977. i 2006.: *La Méthode 1. La Nature de la nature (Priroda prirode)*; *La Méthode 2. La Vie de la vie (Život života)*; *La Méthode 3. La Connaissance de la connaissance*

Sistemska matrica dakle omogućuje modelizaciju sustava za trirazinsku regulaciju, (nacionalna, regionalna i međunarodna) međudržavnih odnosa nekog prostora, a potom i simulaciju njihovim upravljanjem u suvremenom globalizacijskom kontekstu.² Kako je održanje ravnoteže glavni finalitet svih hiperkompleksnih sustava, poglavito bi sustav za regulaciju međudržavnih odnosa trebao izbjegavati transgresiju prirodnih zakonitosti prema kojima je strukturiran i funkcionira čovjek kao njegova temeljna jedinica (Vujačić, 2016: 9–84). A sustav je stabilan kada mu odnos između pozitivnih i negativnih interrelacijskih tenzija što proizlaze iz ago-antagonističkog dijaloga unutar njega, omogućuje da se održi u svojim granicama bez da se zatvori. Dakle, bez da prestane razmjenjivati sa svojim okruženjem s kojim je također u ago-antagonističkom dijalogu, izbjegavajući na taj način stanje statičke ravnoteže koje bi ga neumitno odvelo u entropijsku smrt,³ odnosno izlijevanje u neki konkurentni nacionalni sustav ili onaj višeg regulacijskog reda.

Kako do izlijevanja ne bi došlo, svaki je sistem, pa i nacionalni regulacijski, istodobno opremljen povijesnom memorijom i programom vanjske i unutarnje politike (regulacijskim projektom ili konceptom) koji je eksploatira i time određuje vlastite granice. Nacionalni regulacijski sustav koji nije opremljen autonomnim vanjskopolitičkim konceptom nema ni vlastite unutarnje politike ni granica. U sistemskom smislu, on je podsustav čiju povijesnu memoriju eksploatiraju konkurentni nacionalni sustavi i/ili oni višeg regulacijskog reda. Isto zbog njegove niske varijacije. Princip „potrebne varijacije” (Ashby, 1958; 1962) definira minimalne uvjete za opstanak sustava izloženog okruženju kao potencijalnom izvoru agresija i perturbacija. Potrebna varijacija regulacijskog sustava dakle odgovara potrebnom broju rekonfiguracija koje je on sposoban poduzeti kao odgovor na vanjske ugroze te na taj način prvo osigurati vlastiti

(Znanje znanja); *La Méthode 4. Les Idées (Ideje)*; *La Méthode 5. L'Humanité de l'humanité (Čovječanstvo čovječanstva)*; *La Méthode 6. Éthique (Etika)*. U izdanju svih šest *Metoda* u dvama volumenima (Morin, 2008), autor teorije kompleksne misli obrazlaže temeljnu liniju vodilju svog znanstveno-istraživačkog opusa potrebom za razvojem metode spoznavanja koja je u mogućnosti odraziti složenost stvarnosti, one koja priznaje i prepoznaje život i omogućuje pristup njegovu misteriju.

² Ogladni je primjer „hrvatska sistemska matrica”, odnosno modelizacija sustava za regulaciju međudržavnih odnosa u hrvatskom prostoru (Vujačić, 2016: 65–84) koja počiva na principima za modelizaciju kompleksnih sustava (Le Moigne, 1999) koji proizlaze iz prirodnih zakonitosti (Rosnay, 1975) kao što su samoorganizacija i kompleksnost (Ross Ashby, Edgar Morin, Henri Atlan), a koje čine da je sistem sposoban poduzimati adaptativne, odnosno inteligentne radnje.

³ Entropija se javlja samo u zatvorenom sustavu. Svemir kao cjelina, jer nije podložan vanjskim utjecajima, može biti smatran zatvorenim sistemom. Stoga je podložan entropiji i postupno se kreće prema maksimalnom neredu i vlastitoj toplinskoj (entropijskoj) smrti. Međutim, treba naglasiti da je zatvoreni sustav samo apstrakcija. Njegovo bi realno postojanje bilo moguće kada ne bi bilo gravitacijskih, magnetskih, svjetlosnih interakcija. Čak i kada bi zatvoreni sustav doista postojao, nemoguće bi ga bilo osmatrati (osim svemir, iz razloga što smo unutra) (više u Soulat, 1994).

opstanak, a potom i specifične funkcije prema programu vanjske i unutarnje politike koji ga eksploatira. Svaki slijed perturbacija regulacijski sustav stavlja u određeno stanje, od kojih su „prihvatljiva” samo ona koja su u funkciji njegova vanjskog i unutarnje političkog programa. Što je potrebna varijacija nekog nacionalnog regulacijskog sustava manja, to je veći broj za njega prihvatljivih stanja, pa tako i rizično stanje statičke ravnoteže, koje podrazumijeva maksimalni nered i sistemsku krizu.

Naime, regulacijski sustav neprestano razmjenjuje sa svojim okolišem materiju, energiju i informacije, pa je u stanju statičke ravnoteže, proizašlom iz nedostatne regulacije, borba protiv nereda prepuštena prirodnom kapacitetu sustava da se auto-eko-organizira i reorganizira. Jer, nered ima i organizacijski kapacitet kojim stimulira nepredviđene susrete, iz kojih, putem metamorfoze, nastaju nove organizacijske forme. Radi se o instituiranju putem sistema nekog modela interakcija koji dovodi do struktuiranja nove cjeline, odnosno organizacije koja se stvorila sama po sebi, van svake jednostavne organizacijske logike koju bi bilo moguće formalizirati ili algoritmirati (Mukungu Kakangu, 2007). Stoga su prostori koje reguliraju nacionalni regulacijski sustavi niske varijacije „krizna žarišta.” Oni prvo internaliziraju vanjske konflikte, proizašle iz utakmice između nacionalnih regulacijskih sustava visoke varijacije te ih reguliraju kao da su njihovi interni. Potom dolazi do izlivanja nacionalnog regulacijskog sustava niske varijacije u drugi nacionalni više varijacije ili višeg regulacijskog reda.

Jedan regulacijski sistem može upravljati drugim samo ukoliko je njegova varijacija veća, ili barem jednaka onoj sistema koji želi regulirati. Ukoliko to nije slučaj, taj prvi sistem upravlja samo dijelovima onog drugog koji su homogeni s njim, dok su ostali prepušteni auto-eko-regulacijskom procesu⁴ koji generira nove organizacijske oblike „van kontrole”, a radi dinamizacije manjkave cirkulacije resursa sustava (materije, energije, informacija). Isto u skladu s principom rekurzivnosti (Morin, 1977: 186), koji je poseban oblik cirkularne uzročnosti, gdje ne samo da postoji neprekinuta petlja između efekata koji djeluju na uzroke i uzroka koji djeluju na efekte, nego je isto prisutna perpetuacija te petlje, iz razloga što su efekti i sami proizvođači uzroka, čime proizvod (organizacija) postaje proizvođač promjena (preventivnih i korektivnih mjera), odnosno vlastite reorganizacije.

⁴ Sociolog Edgar Morin, autor „kompleksne misli” koja sublimira sistemski pristup hiperkompleksnim /socijalnim sustavima na način da ih podvrgava prirodnim zakonitostima, poziva se na Von Foersterov paradoks kada precizira da se u stvari ne radi samo o samoorganizaciji, nego o auto-eko-organizaciji. Naime, svi živi sistemi (živa bića) imaju kapacitet samoorganizacije. Dakle rade i obavezno troše energiju, koju međutim paradoksalno crpe i nadoknađuju (hrane se) u vanjskom okruženju.

Sistemska regulacija

U tako zadatom kontekstu interesantno je upoznati se s dvama konceptima za „sistemska regulaciju⁵ suvremenog hrvatskog vremenskog prostora⁶ – balkanskim i jugoslavenskim. Radi se o dva modela organizacije regulacije hrvatskog prostora koji su proizveli i održavaju njegov dvojni identitet, slavenski i latinski. Naime, interakcijama između hrvatske povijesne memorije i različitih političkih projekata (Austro-Ugarska, Kraljevina Jugoslavija, SFRJ, EU) višeg regulacijskog nivoa, permanentno su, ali naizmjenično, eksploatirane i kompletirane prva ili druga identitarna dimenzija hrvatskog prostora. Kada je varijacija hrvatskog regulacijskog sustava mala, on se zatekne u škripu vlastitog dualnog identiteta, jer njegova stabilnost ovisi o dobrom izboru, između raspoloživih odgovora na unutarnje i vanjske agresije, onog koji će sustav dovesti u prihvatljivo stanje. Limitirani izbor dakle predstavlja glavni sistemski rizik, odnosno podložnost sistemskim krizama. Kako, prema logici cirkularne uzročnosti, rizik podržava krizu, a kriza rizik, latentne međudržavne tenzije postaju patentne, pa se hrvatski regulacijski sustav često zatiče u stanju generalne krize. Stoga su nužne intervencije vanjskih višerazinskih regulatora, koje se, od početka proteklog stoljeća odnose na implementaciju balkanskog ili jugoslavenskog regulacijskog koncepta. Oni naizmjenično, periodično, eksploatiraju samo onaj dio dualne hrvatske povijesne memorije, oksidentalni ili slavofilski, koji je s njima homogen. Isto perpetuira identitarnu podijeljenost hrvatskog prostora, čineći od njega centar za revolucije (mutacije) višerazinskih regulacijskih sustava, odnosno za njihove preestrojke ili promjene direkcija.⁷

⁵ Prema teoriji regulacije i organizacije društvenih sistema (Le Moigne, 1988: 9–15), iz razloga što je i sama finalitet, organizacija regulacije (upravljanja) podliježe procesu vlastite memorizacije. Dakle, istodobno opremljena memorijom i regulacijskim projektom, organizacija regulacije potencijalno posjeduje „kapacitet komputacije simbola,” odnosno proizvodnje/održavanja vlastitog identiteta te je moguće predvidjeti kako će rasuđivati i inovirati. U tom je smislu sistemska regulacija „inteligenta regulacija”

⁶ Pojam „vremenski prostor” podržava sistemska logiku jer ujedinjuje, prema Einsteinu *a priori* protivne koncepte vremena i prostora (Eisenstaedt, 2002) te omogućuje istodobno djelovanje na pojmove prostor i vrijeme. Njihovom interakcijom dobivamo povijesno vrijeme koje je moguće dijeliti na cikluse od 30 godina, njih na etape od 10 godina, pa periode etapa globalizacijskog procesa od 5 godina, u skladu s njemačkim i engleskim modelom konvencionalne podjele povijesnog vremena. Prema toj podjeli, počevši od kraja XV. stoljeća do sadašnjeg trenutka postoji jedinstveno moderno razdoblje i njegove tri subdivizije. Zadnja subdivizija odnosi se na povijesno vrijeme Postmoderna II., od nakon Versailleskog sporazuma 1920. do danas (Leduc, 1999: 91–133). Dakle je moguća simulacija dinamike transformacija suvremenih vremenskih prostora, a osiguran je i minimum predvidljivosti jer *outputi* jednog globalizacijskog ciklusa od 30 godina, prilikom ulaska u sljedeći ciklus, postaju njegovi *inputi* (Vujačić, 2016: 82–84).

⁷ Prema Ashbyevom principu potrebne varijacije, sistem S1 može osigurati regulaciju sistema S2 samo ako je njegova varijacija veća, ili barem jednaka, varijaciji sustava S2. Dakle, kada sistem S1 ipak regulira sistem S2 (iako je manje heterogen od njega), on može regulirati samo onaj dio sustava S2

Neoliberalna perestrojka

Posebno je ilustrativna posljednja neoliberalna „prestrojka” koja se odnosi na revoluciju (mutaciju) sistema, odnosno nagli zaokret direkcije za strateški razvoj svjetske društvene zajednice. Nakon mondijalizacijskog ciklusa 1960. – 1990. koji je počivao na konceptu gradnje društva blagostanja za sve, na ulasku u aktualni globalizacijski ciklus 1990. – 2020. dolazi do preusmjerenja eksploatacije izlaznih efektata tog ciklusa, koji će poslužiti u gradnji društva blagostanja samo za privilegirane. Tom neoliberalnom zaokretu na međunarodnoj razini prethodio je preustroj britanskog i američkog unutarnjopolitičkog koncepta iz 80-ih godina prošlog stoljeća, a koji je na međunarodnoj sceni inkarnirao i propagirao politički par Reagan – Thatcher. Isti je dobio svoju regionalnu vanjsko-političku platformu 1989. u tzv. „Washingtonskom konsenzusu” – rezimeu koji sadrži deset preporuka američkog ekonomista Johna Williamsa (1989) za uspješnu rekonfiguraciju, poglavito latinskoameričkih, problematičnih ekonomija. Te će preporuke potom biti popularno okarakterizirane kao deset neoliberalnih zapovijedi: striktna budžetarna disciplina; reorijentacija javne potrošnje (ulaganje u ekonomski isplative sektore, smanjenje dohodovne nejednakosti); fiskalna reforma (širenje porezne osnovice, niže granične porezne stope); monetarna stabilnost (niska inflacija, smanjenje tržišnog deficita, kontrola novčanih rezervi); usvajanje jedinstvenog, kompetitivnog deviznog tečaja; liberalizacija vanjskotrgovinskih odnosa; ukidanje prepreka za izravna strana ulaganja; privatizacija javnih tvrtki radi veće učinkovitosti i manje zaduženosti; deregulacija tržišta (eliminacija ulazno-izlaznih zapreka); valorizacija vlasničkih prava (uključujući i intelektualno vlasništvo).

Washingtonski konsenzus kao proizvod unutarnjopolitičke anglo-američke rekonfiguracije, prvo je postao proizvođač latinskoameričke, a potom i globalne svjetske reorganizacije svih prostora koji su internalizirali „latinskoamerički sindrom.”⁸Ruskom (Gorbačovljevom) perestrojkom iz 1987., sovjetski regulacijski sistem se postupno otvara, a padom Berlinskog zida 1989. stvaraju se uvjeti za prodor i internalizaciju neoliberalnih zapovijedi i u postsovjetskom prostoru. Transformacijom Europske Unije putem Ugovora iz Maastrichta 1992., ista je postupno stavljena u službu neoliberalnog

koji je s njime homogen i, na taj način, maksimizirati sistemski rizik koji se definira kao nedostatna regulacija.

⁸ Gregurek (2001: 171) izražava sumnju da je kao predložak za hrvatsku privatizaciju poslužio latinskoamerički model protekcionističkih država i obiteljskih poslovnih imperija. Radi se o modelu prema kojem, npr. u Čileu, dvije obitelji upravljaju dvama najvećim poslovnim konglomeratima. Kako u Latinskoj Americi obitelj ima posebno društveno značenje, odabranim su obiteljima u 30-im godinama prošlog stoljeća protekcionističke države odobravale povlaštene kredite te su im na taj način prepustile upravljanje krupnim državnim kapitalom. Taj je fenomen poznat kao latinskoamerički sindrom.

geopolitičkog i geoeonomskog projekta širenja Atlantske alijanse prema euroazijskom istoku, u skladu s mackinderijanskom geostrategijom Brzezinskog (1997).

Hrvatska perestrojka i njezini efekti

Tek 2015., a održanja radi unutarnjopolitičke stabilne ravnoteže (između lijevih i desnih neoliberalnih demokrata), Josip Manolić konačno objavljuje svoja svjedočenja o ključnim trenucima „hrvatske perestrojke”, odnosno homogenizacije hrvatskog regulacijskog sustava sa europskim i međunarodnim. S jedne strane, njegov prikaz modusa internalizacije latinskoameričkog sindroma u hrvatskom prostoru (ključni trenutak 1991. – 1992.)⁹ tereti hrvatske desne neoliberele („drugu komandnu liniju”) za prepuštanje upravljanja krupnim državnim kapitalom odabranim obiteljima. Međutim, iako je isto najavio, taj Manolićev prikaz povjesničarima ne nudi nove pertinentne elemente. Zato, s druge strane, baš iz razloga što se žestoko trudi opravdati svoju osobnu implikaciju i onu predsjednika Stjepana Mesića u neoliberalizaciji hrvatske ljevice i u stavljanju hrvatskog prostora u službu geostrateških vizija Brzezinskog (ključni trenutak 1994.),¹⁰ njegova argumentacija dodatno kompromitira ljevicu. Čini je direktno odgovornom/zaslužnom za bespogovorno „svrstavanje” Hrvatske, u zamjenu za podršku višerazinskih regulacijskih razina jednoj struji bivšekomunističkog aparata („prvoj komandnoj liniji”) u njenoj borbi za ravnomjerniju preraspodjelu hrvatskog „privatizacijskog kolača.”

Manolićevo svjedočenje vrijedan je povijesni zapis jer je pravi školski primjer, vjerojatno posljednjeg pokušaja titoističke sistemske regulacije na nacionalnom nivou, a putem represivnog aparata u ulozi vanjskog autoritativnog regulatora. Manolić neka-ko kao da priziva razumu dvije sukobljene struje SKH-a – Titove „razmetne sinove”, ucjenjujući ih kompromitirajućim materijalima i navodeći ih na bratstvo i jedinstvo radi održanja na vlasti. Na taj način, najstariji preživjeli Titov obavještajac jasno ukazuje na izvorište svih tragedija u hrvatskom prostoru, od 80-ih godina prošlog stoljeća do danas. Na interakciju između titoističke represije i dehibridizacije hrvatskog regulacijskog sustava u dvjema fazama (detitoizacija i detuđmanizacija), kojom se je varijacija sustava drastično smanjila. Tuđmanova protekcionistička država omogućila je izabranim obiteljima koncentraciju i ovladavanje krupnim državnim kapitalom, a Mesićeva je država Tuđmanovoj dovela unutarnju i vanjsku konkurenciju. Stoga je prekinut unutarnje i vanjskopolitički ago-antagonistički dijalog između socijalistič-

⁹ Manolić (2015: 268) svjedoči o ključnom trenutku za neliberalni zaokret – konsenzusu unutar hrvatske demokratske desnice koji postiže Gregurićeva Vlada demokratskog jedinstva (17. srpnja 1991. – 12. kolovoza 1992).

¹⁰ Manolić svjedoči o ključnom trenutku za neoliberalizaciju hrvatske demokratske ljevice i njena pristupanja geostrategiji Brzezinskog – dakle o susretu Mesića i Manolića s Brzezinskim i američkom diplomacijom u Beču, a u orkestraciji austrijske diplomacije (2015: 346–350).

kog i liberalnog koncepta, a instaurirano neoliberalno jednonumlje. Tako, postupno, izvan regulacijskog dometa ostaje ključna socijalna problematika hrvatskog prostora, prekarizacija rada i života. Nakon balkanizacije hrvatskog prostora iz 90-ih godina proteklog stoljeća, hrvatske političke elite održavat će se na vlasti prevarikacijom.¹¹ Stoga je taj prostor doživio ratnu, ekonomsku i demografsku devastaciju tako snažnog intenziteta da nije izgledno da će prilikom iduće perestrojke (obzor 2020.) moći izbjeći novu sistemsku revoluciju teških posljedica.

Hrvatski identitarni bipolarizam

Reorganizacija bivšejugoslavenskog prostora, tijekom proteklih mondijalizacijskih etapa (1990. – 2000. i 2000. – 2010.) tekućeg ciklusa, putem balkanizacije i parcijalne europeizacije, temeljila se na eksploataciji samo oksidentalne dimenzije njegova kompleksnog identiteta. Stoga se je, početkom XXI. stoljeća, jednako kao i početkom XX., posebno hrvatski prostor zatekao stisnut u škripu vlastitog, atipičnog, dualnog identiteta kojega su Hrvati proizvod i proizvođač. Prema sistemskim, odnosno prirodnim zakonitostima, kao u 20-im godinama prošlog i u 20-im godinama ovog stoljeća, možemo očekivati novu perestrojku. Mogla bi se temeljiti na eksploataciji druge – slavo-filske – dimenzije hrvatskog identiteta, momentalno neeksploatirane. Nemoguće je naime, u sistemskom smislu, sasvim „izbrisati” dio povijesne memorije kako je to pokušano detitoizacijom i detuđmanizacijom. Momentalno nedostatni kapacitet regulacije hrvatskog identitarnog bipolarizma na nacionalnoj razini samo generira iluziju da Hrvati danas ponovno, kao krajem XIX. stoljeća, nisu u stanju sami sinkronizirati svoja dva, naizgled oprečna identitarna pola.

Hrvatska „anomalija”

Možda neobična sudbina Juraja Križanića najbolje ilustrira hrvatski identitarni bipolarizam. Tako Valérie Chaillou-Geronimi (1998: 347) zamjećuje da „ima malo ljudi koji su bili toliko neshvaćeni i osporavani kao što je to bio hrvatski svećenik Juraj Križanić.” Na taj je zaključak navodi činjenica da su Križanića njegovo gorljivo rusofilstvo, u kombinaciji s njegovom nepokolebljivom katoličkom vjerom, odveli u prognanstvo u Tobolsk u Sibiru, dok su mu radovi ostali razasuti između Rima i Moskve.

¹¹ Prema kriminologu Gayraudu (2008: 177–179), prevarikacija je neupitan pokazatelj modernog oblika korumpiranosti političke vlasti, dakle prisustva mafije na njenom teritoriju. Kada postane teško naći razliku između lijeve i desne političke opcije, jer ni jedna od njih ne ispunjava obveze koje proizlaze iz mandata koji im je povjeren, zato što prema pravilima interakcije između cjeline i njenih dijelova ne može biti drugačije, govorimo o imbricaciji, na svim regulacijskom razinama, između političkih vlasti i mafije. Tada njihova kvazisimbioza čini da je, u mnogim slučajevima gotovo nemoguće nemoguće razlikovati političare od mafijaša.

Mogućnost pomirbe između dvaju Križanićevih naizgled suprostavljenih ideala, vjerskog i nacionalnog, onako kako ju je on prirodno pokušao izraziti svojom osobnošću, još će dugo biti smatrana nemogućom misijom. Naime, ruska historiografija XIX. stoljeća Hrvatsku je uglavnom promatrala kroz prizmu dvaju suprostavljenih globalnih pokreta, oksidentalnog i slavofilskog. Stoga su jedni u Križaniću otkrivali i slavili apostola slavenstva, a drugi (pozivajući se na njegovo djelo *Politika*)¹² u njemu prepoznawali reformatora koji modernizaciju Rusije percipira isključivo kao njenu oksidentalizaciju. Tako P. A. Bezsonov 1870., prilikom pronalaska *Politike*, tvrdi da je Križanić prešao s katoličke na pravoslavnu vjeru. Trideset godina kasnije, S. A. Belorukov objavljuje brojne vrijedne Križanićeve radove, izvučene iz rimskih, zagrebačkih i ruskih arhiva,¹³ koji bacaju svjetlo na drugu, dotad nepoznatu, misionarsku dimenziju Križanićeve djelovanja, a koja ga automatski klasificira u kategoriju propagatora ujedinjenja s Rimom. Dakle, kritičarima hrvatskog svećenika bit će potreban cijeli jedan tridesetogodišnji historiografski ciklus da konačno napuste ideju da je Križanićeve namjera bila zavesti jednu ili drugu suprostavljenu stranu, oksidentalnu ili slavofilsku.

Križanićev dvostruki ideal, vjerski i nacionalni, više neće biti upitan. Ubuduće će biti tretiran kao anomalija čije je jedino moguće vjerodostojno objašnjenje da dvije naizgled suprostavljene autorove tendencije nisu mogle postojati simultano, nego naizmjenično. Nekako, kao da je sam Križanić bio bipolariziran, pa do kraja svog života nije našao kako ujediniti svoja dva oprečna pola (Chaillou-Geronimi, 1998: 348).

Britanska i ruska „civilizatorska misija”

Križanićeve identitarna bipolarnost s kraja IX. stoljeća proizvod je rivaliteta između britanske i ruske kolonijalne politike, od kojih svaka nastoji opravdati svoju „civilizatorsku misiju” kod koloniziranih naroda. U tom smislu, obje kolonijalne sile koriste arijski mit, poizašao iz, tada aktualne, istodobno vjerske i znanstvene hiptoteze o zajedničkom podrijetlu Europljana. Prema njoj, odnosno prema arijskom mitu, svi su Europljani proistekli iz epičkog migrantskog vala koji je krenuo s visoravni Himalaje, čime se opravdava „civilizatorska misija”, u britanskim i ruskim kolonijalnim diskursima s kraja XIX. stoljeća, uglavnom usmjerenim prema Indiji (britanski) i prema Srednjoj Aziji (ruski). Kako to eksplicitira Marlène Laruelle (2009), ti diskursi uglavnom počivaju na istim argumentima: na afirmaciji nesposobnosti političke vlasti osvojenog područja da samostalno njime upravlja (nedostatni regulacijski kapacitet); na inzistiranju na unutarnjoj etničkoj različitosti, a time i nejedinstvu i manjku sa-

¹² Originalni naslov Križanićeve *Politike* je *Razgowori ob wladatelistwu*. Prvo izdanje je iz 1859.; ovdje je korišteno izdanje iz 1965.

¹³ Ti radovi daju vjernu sliku svih aspekata života Hrvata tog doba.

mosvijesti koloniziranih (nedostatnoj volji za moć) te na njihovoj podjeli na saveznike (Brahmani za Britance i Tadžici za Ruse) i na neprijatelje (Dravidi i Turci). Takovom argumentacijom britanska i ruska kolonijalna politika trude se opravdati svoje kolonijalno prisustvo kao prirodni tijek događanja, odnosno legitimirati svoju civilizatorsku misiju u prostorima koje su kolonizirali.

Volja za moć

Dakle, ni britansko-rusko kolonijalno rivalstvo, ni Juraj Križanić nisu anomalija, nego proizvodi prirodni akcija i retroakcija. Djelovanje hrvatskog katoličkog svećenika u funkciji je zaštite njegovog osobnog integriteta. On samo pokušava sastaviti ono što je kolonijalno rivalstvo u njemu pokušalo rastaviti. Ono što je njemu, za trajanja jednog života bilo nemoguće ujediniti, uspjelo je drugom, za razliku od Križanića shvaćenom te pretjerano hvaljenom i blaćenom Hrvatu, Josipu Brozu Titu. I on će, kao Križanić, ali prisilno, završiti u Sibiru. Rođen krajem XIX. stoljeća (1892.), u prostoru obilježenom identitarnim bipolarizmom, mobiliziran je 1913. od strane austro-ugarske vojske te 1915. poslan na Istočni front, u Galiciju, kako bi se borio protiv Rusije. Ubrzo pada u zarobljeništvo, gdje uči ruski jezik i oduševljava se ruskim klasicima (Tolstoj, Turgenjev, Kuprine).¹⁴ Nekako kao da lik „dobrog vojnika Švejka” naseljava duh slavenskog nihilizma te se unutar njega nastavlja dijalog između germanske i slavenske volje za moć, započet u XIX. stoljeću.

Germanska¹⁵ teorija „volje za moć”¹⁶ pokušaj je prevrednovanja svih postojećih vrijednosti, radi prevladavanja vladajućeg nihilizma koji je percipiran kao nužna povijesna etapa od dva stoljeća, nakon koje treba računati na dolazak Nietzscheova nadčovjeka (*Übermensch*). Teorija nadčovjeka čovječanstvo dijeli na slabije robovskog mentaliteta i moćnike vladarskog. Dok robovi slijede od drugih zacrtani put, vladare (nadjude) karakterizira plemenita kreativnost, ona koja se ne poziva na poznate općeprihvaćene koncepte. Vladarima se mogu smatrati samo oni koji su iz Nietzscheove objave: „Bog je mrtav” uspjeli izvući temeljni zaključak da je „vjera uvijek najžjeljenija i najpotrebnija tamo gdje ima najmanje volje za moć; jer je volja komandna poluga koja distinktivno obilježava pojmove snage i sposobnosti ovladavanja (sobom i drugima)” (Nietzsche, 1982: 347). Dakle, Nietzscheov je nadčovjek pokušaj kanaliziranja ruske volje za moć koja se oslanja na nihiliste, oslobođene ljude, neovisne i superiorne u odnosu na „truli” svijet oko njih.

¹⁴ Detaljna biografija u Ridley (1994).

¹⁵ Aluzija na germansko podrijetlo Anglosaksonaca.

¹⁶ Prema Nietzscheu (1948), nakon Sokrata, zavladao je „moral stada” koji propovijeda odricanje od života i nadu u drugi svijet. Iako, u stvari, ovaj život nije nemoralan, nego je bjesomučna borba u kojoj je umro Bog, a pobjeđuju smjeliji, sposobniji, odnosno oni koji imaju jaču volju za moć.

Slavenska duša nepredvidivih obrata

Ruska inteligencija je do kraja XIX. stoljeća uspjela razviti ne samo „novog čovjeka”, ruskog revolucionara koji prezire uvriježene moralne norme i kida sve emotivne i društvene spona, nego i ruski nihilistički pokret, odnosno nihilističku političku doktrinu koja se opire bilo kakvom ograničavanju individualnih i društvenih sloboda; koja dakle negira sve vjerske, metafizičke, moralne ili političke apsolutne vrijednosti. Stoga oksidentalna zona početkom XX. stoljeća počinje teorizirati „slavensku dušu nepredvidivih obrata”, za koju se sumnja da je našla svoje stanište ne samo u ruskim, nego i drugim Slavenima. Tako François Poché, pozvan 1925. da odgovori na pitanje što je to „slavenska duša” konstatira:

Slavenska je duša najnelicemjernija koja postoji. Ona je čak pretjerano iskrena, jer je takva u svakom trenutku, dakle i u svim svojim neprestanim mijenama. Iako niti mi drugi ne možemo izbjeći, prirodne životne mijene, barem se trudimo uskladiti vlastite sukcesivne promjene u stavovima koje iz njih proizlaze, pomiriti naše današnje osjećaje s onima jučerašnjima. Mi tražimo poveznice i kompromise koji nam omogućuju da posložimo, te drugima i samima sebi predstavimo sliku nečeg što ima smisla. Pojam *l'identité du moi* (identitet mene), ta naša apstraktna konstrukcija, jednostavno ne postoji kod Rusa. Esencijalno nestabilna, slavenska duša sama u sebi ostvaruje svoja najavanturističkija putovanja. Tako njena jučerašnja osobnost sutradan nalikuje na ohlađeni pepeo zaostao iza napuštenog logorišta u kojem je još jučer boravila nomadska slavenska duša (Poché, 1925: 44–45).

Slavenska volja za moć

Atipičnost Hrvata, odnosno njihov identitarni bipolarizam leži upravo u rivalstvu između oksidentalne i slavenske volje za moć, koje ih je koloniziralo na individualnoj razini i ugrozilo njihov osobni integritet. Tako je Josipa Broza početkom XX. stoljeća oksidentalna volja za moć prvo odvela u zatočeništvo u Sibir, gdje je skinuo uniformu „dobrog vojnika Švejka” kako bi je zamijenio onom ruskog revolucionara. Kako je, do kraja 40-ih godina naizmjenično, svaka od te dvije uniforme ugrozila njegov, ne samo duhovni nego i fizički integritet, u trećem pokušaju Tito si je od te dvije skrojio novu, maršalsku uniformu, točno po svojoj mjeri. Dakle u skladu s oksidentalnom modom i slavenskim avanturističkim duhom. Kako svaka uniforma, pa i maršalska, metaforizira nasilje, Broz se prvo odrekao dvaju naizgled oprečnih hrvatskih ideala (vjerskog i nacionalnog) te ih potom reprimirao, vjerujući da su nepomirljiva, autodestruktivna.

Tek je potkraj života, zadnjom reformom jugoslavenskog regulacijskog koncepta, povjerovavši da je našao način kako pomiriti dvije suprostavljene dimenzije dualnog identiteta hrvatskog prostora, jasno iscrtao njegove granice, a time i opseg samostalnog djelovanja hrvatskog autonomnog regulacijskog sustava. U Ustav iz 1974. ugradio je tipično hrvatski paradoks vlastitog životnog puta, o kojem progovara 1977. pred

televizijskim kamerama, u emisiji povodom 40-e godišnjice svog dolaska na čelo komunističke partije. Tada izjavljuje kako je još 1914. u stvari htio emigrirati u SAD, ali nije uspio uštedjeti nekoliko stotina austrijskih kruna potrebnih za financiranje putovanja. Potom ga novinar pita što misli kakav je mogao biti njegov život u SAD-u, na što Broz najozbiljnije odgovara da bi tamo vjerojatno postao „milijunaš.” Iz čega proizlazi da, paradoksalno, „zato što nije uspio postati američki *self made man*, Tito je postao komunist... za vrijeme svog boravka u Rusiji” (Krulić, 2008: paragraf 10).

Posljedično, ugradnja „hrvatskog paradoksa” u Ustav iz 1974. navodi na zaključak da se fatalni susret Rusa i Amerikanaca prvo baš u njemu zbio, na način kako to najavljuje „proročanstvo” de Tocqueville sredinom XIX. stoljeća:

Danas postoje dva velika naroda koja, iako su krenula s dvije suprostavljene točke, čini se da se kreću prema istom cilju: to su Rusi i Amerikanci. (...) Njihovi su putevi različiti, međutim, čini se da je svaki od njih vođen tajnom sudbinskom namjerom da drži jednog dana u svojoj ruci sudbinu pola svijeta (De Tocqueville, 2010).

Ako internacionalna scena doživljava Josipa Broza kao još atipičnijeg Hrvata od Juraja Križanića, to je svakako radi njegove snažno izražene volje za moć, koja se je više formirala prema Nietzscheovom „receptu” za novog čovjeka i težnji ka premošćivanju nihilizma, teoriji koju Tito možda nije ni poznao, nego ju je instinktivno iznjedrio iz hrvatskog bipolarizma koji ga je obitavao. Tražio je kako snažnom voljom premostiti vlastite slavenske nihilističke tendencije putem usvojenog oksidentalnog pragmatizma. Prvi prilog toj tezi je činjenica da su, temeljem greške u procjeni Draže Mihajlovića prilikom njegova prvog susreta s Titom 1941. (Krulić, 2008: paragraf 4), poglavito Angloamerikanci razvili realnu sumnju u Brozovo hrvatsko podrijetlo, preferirajući tezu da je ono u stvari rusko. Naime, bilo im je jako čudno da je jednom Hrvat, metalcu po struci, konačno uspjelo iskovati si stabilni identitet, pa se profilirati u vladara nietzscheanskog tipa, a kojima hrvatska povijesna memorija inače ne obiluje. Drugi prilog toj tezi je činjenica da su se Titovi nasljednici, već za njegove bolesti te intenzivno nakon njegove smrti, ponovno spremno stavili u službu balkanizacije – ovaj put komunizma.

Balkanizacija komunizma

Balkanizacija komunizma podrazumijeva proces probijanja „dvostrukog štita” hibridnog titoističkog sustava: autonomnim vanjskom i unutarnjopolitičkom konceptu i instituciji predsjednika u funkciji autoritativnog vanjskog regulatora. Hibridnost titoističkog regulacijskog projekta istodobno je štitila od prodora tradicionalnih imperijalnih višerazinskih regulacijskih koncepata (balkanizacije i karadževićanske jugoslavizacije) i osiguravala razvojni potencijal putem unutarnje politike autoregulacije antagonizama između dva oprečna i komplementarna društvena projekta,

socijalističkog i liberalnog. Institucijom autoritativnog predsjednika u funkciji vanjskog regulatora na čelu snažnog sigurnosnog aparata, titoistički sustav je onemogućavao konkurentnim jakim vladarima apropijaciju te funkcije, ključne za očuvanje suvereniteta.

Dugotrajna transformacija hibridnog titoističkog regulacijskog sustava

Na ulasku u aktualni globalizacijski ciklus, s obzirom na detitoizaciju u tijeku i slabljenje institucije jugoslavenskog saveznog predsjednika u korist republičkih, balkanizacija titoističkog komunističkog sustava pojavit će se u obliku akumulacije izlaznih efekata svih prethodnih regulacijskih ciklusa bivšejugoslavenskog prostora, u formi svojevrsne „mješavine ostataka imperijalizma i strukturalnog nasilja, manjka i proliferacije država” (Krulić, 2004). Njome se otvara novi ciklus eksploatacije hrvatskog katoličkog vjerskog ideala od strane hrvatskih nacionalnih elita, a sa svrhom sprečavanja eksploatacije hrvatskog slavenskog nacionalnog ideala od strane konkurentnih srpskih političkih elita. Isto u duhu tradicionalne imperijalne regulacije hrvatskog prostora koja se temelji na naizmjeničnoj valorizaciji jednog ili drugog aspekta hrvatskog dualnog identiteta od strane dominantnog vanjskog imperijalističkog regulatora.

Originalnost prethodnog, titoističkog, regulacijskog sustava ležala je u njegovom oslanjanju na prirodni auto-eko-regulacijski kapacitet bipolarizma globalnog bivšejugoslavenskog prostora. Temeljio se na rivalitetu dvije najjače nacije, hrvatske i srpske, a u kojem je hrvatska strana zastupala oksidentalni, a srpska slavofilski ideal. Kako je taj unutarnji ago-antagonistički dijalog bio u funkciji razvoja trećeg, jugoslavenskog ideala, formuliranog u projektima unutarnje politike samoupravljanja i vanjske nesvrstavanja, bio je redukcionistički. Ni Srbima ni Hrvatima nije dozvoljavao potpunu identitarnu afirmaciju (vjersku i nacionalnu) te je ostavljao slobodni prostor za djelovanje ostacima imperijalne regulacije iz prethodnih mondijalizacijskih ciklusa. Stoga je bilo nužno neprestano povećavati varijaciju jugoslavenskog regulacijskog sustava (Ustav iz 1974. najduži je zabilježen u povijesti). On je, iz tog razloga, imao karakteristike posebno adaptativnog – dakle pametnog sustava, pa se nameće pitanje: „Pa, kako to da je samo bivšejugoslavenski prostor bio zahvaćen ratnim nasiljem, ako je titoistički sistem stvarno bio pametan?”

Sa sistemskog stanovišta, činjenicu da je između europskog prostora svrstanog u dva suprostavljena politička bloka (sovjetski i oksidentalni) i bivšejugoslavenskog nesvrstanog, samo ovaj drugi bio zahvaćen ratnim nasiljem, moguće je pripisati upravo visokoj varijaciji kompleksnog hibridnog titoističkog sustava čiji su republički pod-sustavi bili spremni jednako se suprostaviti istočnom i zapadnom ekspanzionizmu. Oni dakle, za razliku od ostalih europskih prostora, nisu imali razvijene mehanizme svrstavanja.

Kako je europski integracijski koncept krajem 80-ih godina prošlog stoljeća bio tek u povojima,¹⁷ bilo mu je lakše homogenizirati sustave niske varijacije, npr. rumunjski ili bugarski regulacijski sustav sovjetskog tipa. Odnosno, prebaciti ih s jednog jednoumlja (komunističkog) na drugo (neoliberalno). Prema principu potrebne varijacije, europski sustav mogao je homogenizirati hrvatski titoistički tek u trenutku u kojem je dostigao njegovu varijaciju. Tako će se Hrvatska Europskoj uniji priključiti u zadnjem vagonu, tek 2013., iako je 1990. bila najliberaliziraniji i najrazvijeniji prostor socijalističke zone. Bit će potrebno 20 godina detitoizacije za neutralizaciju „jugoslavenske volje za moć“ (1980. – 2000.) i dodatnih deset godina detuđmanizacije (2000. – 2010.) radi neutralizacije „hrvatske volje za moć“ te bespogovorno svrstavanje, odnosno priključenje hrvatske države euroatlantskom savezu.

U svrstavanju Hrvatske ključnu ulogu odigrat će ostaci imperijalne regulacije i manjak države, zaostalih iz prethodnih globalizacijskih ciklusa. Hrvatsko-srpsko rivalstvo koje je počivalo na oprečnim vizijama organizacije zajedničke države, u kojem je hrvatska više zastupala oksidentalni, a Srbija sovjetski model, postalo je, nakon pada Berlinskog zida, izlišno i kontraproduktivno. Stoga u Srbiji dolazi do reafirmacije starog dominacijskog modela, a u Hrvatskoj starog autonomaškog. Tako se, na prijelazu iz XX. u XXI. stoljeće dešava sistemski pomak unazad, prema balkanskom vremenskom prostoru u doba prijelaza u XX. stoljeće. Doba u kojem tada suprostavljene savezi velikih europskih sila naizmjenično, ovisno o vlastitim prerogativima, prekoniziraju za regulaciju „balkanskog prostora“¹⁸ dva oprečna regulacijska modela.

Balkaniski i jugoslavenski regulacijski koncepti

Prvi balkanski regulacijski koncept profilira se iz principa koje su velike svjetske sile usvojile tijekom Berlinskog kongresa 1878. On počiva na balkanizaciji, odnosno etničkoj diversifikaciji te visokorizične europske zone, na način da se ni jednoj od priznatih malih, slabih, suparničkih država ne omogući rast iznad određenog limita, dok se istodobno svaka takva slaba država nalazi čvrsto vezana za velike sile i stisnuta u gustoj mreži njihovih, često konfliktualnih diplomatskih i ekonomskih odnosa.¹⁹

Istodobno civilni i međunarodni rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, a potom i model pacifikacije hrvatskog i bosanskohercegovačkog prostora, zorni su primjeri

¹⁷ Detaljnije u Rupnik (2007).

¹⁸ Geopolitički i geoekonomske pojam Balkan predstavlja u povijesnoj memoriji sustava za regulaciju međudržavnih odnosa prostor od izrazitog značaja za one nacionalne regulacijske sustave čija razvojna dinamika počiva na ekspanzivnom vanjskopolićkom konceptu u službi širenja akumulirane strukturalne moći. Prema Strange (1988: 24–25) strukturalna moć je „moć oblikovanja i određivanja globalnog ekonomskog koncepta, kao i strukture globalne političke ekonomije unutar koje i drugi znanstvenici i stručnjaci trebaju djelovati.“

¹⁹ Detaljnije u Moradi (2004).

takovrsne regulacije koja se postupno, na ulasku u XXI. stoljeće, supstituirala, u XX. stoljeću najduže primjenjivanom konkurentnom modelu versailleske jugoslavenske regulacije.

Proizašao iz fijaska balkanskog regulacijskog koncepta, s obzirom na atentat u Sarajevu i Prvi svjetski rat, nakon kojeg je pobjednički savez velikih sila nametnuo svoj jugoslavenski regulacijski koncept, dijametralno suprotan prethodnom. On počiva na asimilaciji (jezičnoj, kulturnoj, etničkoj), odnosno na ujedinjenju svih južnoslavenskih naroda u zajednicu te entije putem postupnog stapanja svih s većinskim narodom unutar nje, a u funkciji zaštite novog versailleskog poretka.

Regulacija prve jugoslavenske organizacije Hrvata, Srba, Slovenaca i Crnogoraca u ustavnu monarhiju sa srpskom dinastijom Karađorđevića na čelu temeljit će se na Krfskoj deklaraciji iz srpnja 1917., unatoč činjenici da je ostala nedorečena, jer hrvatska i srpska strana nisu postigle konsenzus oko fundamentalnog pitanja organizacijskog modela buduće zajedničke države. Hrvatska strana predlagala je ujedinjenje svih južnoslavenskih teritorija u državu koja će garantirati autonomiju svojim sastavnicama. Srpski predstavnici dvojili su između dvije opcije. Prva je predviđala ograničenu unifikaciju koja bi okupila samo teritorije pod srpskim utjecajem, dakle limitiranu ekstenziju postojećeg srpskog teritorija. Druga je predlagala ujedinjenje svih, pa i nesrpskih teritorija, što je zahtijevalo kreaciju nove države. Potpisivanjem Krfske deklaracije dvije su strane validirale drugu opciju, iako su hrvatska i srpska pozicija, po pitanju organizacijskog modela buduće zajedničke države, ostale suprotstavljene (Desjours, 1996: 72).

Navodna srpska civilizatorska misija

Kako su se za Prvog svjetskog rata zatekli u pobjedničkom savezu europskih nacija, prvo su Srbi dobili priliku upravljati francusko-britanskim novim alatom za sprečavanje širenja njemačke strukturalne moći – prvom Jugoslavijom. Jedna druga činjenica išla je u prilog srpskoj strani: Hrvatska nije razvila vlastiti koncept dominacije drugih, nego zaštite svog identiteta i integriteta unutar jednog od dominantnih regulacijskih koncepata.

Naprotiv, srpski dominacijski koncept²⁰ je spreman. Naime, već 1918., srpski geograf Jovan Cvijić, koji je za Balkanskih ratova 1912. – 1913. izbjegao prvo u Švicarsku, potom u Pariz, objavio je na francuskom (prije prijevoda na engleski, pa srpski jezik) svoj znanstveni rad *Balkanski poluotok, geografija čovječanstva* (1918). U njemu, kao i u svojim ostalim radovima (Cvijić 1909; 1919) predstavljao je tezu prema kojoj je prostor između Istre i Makedonije naseljen Srbima koji govore srpski; neke su populacije

²⁰ Prema Rajaković (1992: 21–22) srpski dominacijski koncept temelji se na velikosrpskoj ideologiji prema kojoj su Hrvati u stvari Srbi koji su prešli na katolicizam, a Bosanci islamizirani Srbi.

tog prostora toga svjesne (one koje govore srpski), dok druge žive u neznanju, odnosno svoje srpstvo tek trebaju spoznati. Njegova je ideologija inspirirana francuskim republikanskim geostrateškim konceptom čija je primjena na balkanski prostor, prema Jacques Ancelu (1926), bila moguća. Za Ancela su državne granice više modelirane od strane čovjeka nego prirode, zbog čega nisu prirodna konstanta, odnosno nezaobilazne prepreke za proaktivne politike. U francuskoj republikanskoj geostrategiji s kraja XIX. i početka XX. stoljeća ljudska volja bitnija je od prirode nekog prostora ili etničkog identiteta. Nacija izrasta iz volje za zajedničko življenje (i moć), a ne prema vjerskim, jezičnim, etničkim kriterijima.²¹ Velike europske nacije u svom su nastajanju, tijekom procesa asimilacije različitih etničkih grupa, često rabile uzurpaciju identiteta, poput citirane Cvijićeve. Ona je, dakle, bila u duhu tog vremena, u službi legitimiranja navodne srpske civilizatorske misije unutar skupine južnoslavenskih naroda. Pravi problem nalazio se u tome što Srbi, za razliku od Hrvata, nisu bili integrativni dio Oksidenta, pa su zaista vjerovali da će im njihovi tadašnji protektori omogućiti da se *in fine* razvijaju iznad njihovim interesima određenih limita.

Stoga nisu zamijetili da je ono što diferencira model srbinizacije od oglednih primjeraka, posebice niska varijacija karadževićevog regulacijskog sustava, kojim je bilo nemoguće držati ulogu sustava višeg reda, odnosno ovladati cjelokupnim novokomponiranim jugoslavenskim prostorom. Poglavitno je bila manjkava homogenizacija naslijeđenog austrougarskog sustava visoke varijacije srpskim sustavom niske varijacije. Ta je srpska strukturalna nemoć bila input za instauraciju vladavine nasilja u njemu, a srpski dominacijski projekt postao svrha samom sebi, nesposoban iz ujedinjenja polučiti dodatnu vrijednost. Slabi homogenizacijski kapacitet karadževićevog sustava, dozvolio je interakcije između suprostavljenih saveza velikih europskih sila unutar bivšejugoslavenskog prostora. Tako je u Drugom svjetskom ratu doživio fijasko jer njegove hrvatska i srpska strana, za razliku od njihove zajedničke opozicije (Partizana), nisu bile ključ pobjede Saveznika u tom prostoru. *Socijalistička civilizatorska misija*

Podjelom bivšejugoslavenskog prostora između dviju velesila na Jalti 1944. u dvije zone njihova ravnomjernog utjecaja u istoj državi, otvorila se mogućnost za realizaciju hrvatske verzije jugoslavenske države koja je garantirala autonomiju svojim sastavnicama. Prvo u duhu komunističke internacionale, a potom putem socijalističke civilizatorske misije. Isto u orkestraciji Titovih partizana, koji su iz Drugog svjetskog rata izašli kao pobjednici.

S obzirom na novu podjelu interesnih sfera, u novoj jugoslavenskoj državi Hrvati su se zauzimali za oksidentalni, a Srbi za ruski utjecaj. Tako su 50-ih godina prošlog stoljeća američko-ruske interakcije na europskoj i međunarodnij razini proizvele titoizam, ideologiju koja je promovirala socijalizam i autoregulaciju, štitila cjelovitost

²¹ Renan (1882) šire eksplicitira francuski republikanski koncept nacije.

jugoslavenskog prostora radi stabilnosti u svijetu te bila medijator dijaloga između svojih autonomnih sastavnica, čija je transformacija predstavljala potencijal za ostvarenje društvenog rasta i razvoja. Titoizam je potom postao proizvođač jugoslavenskog hibridnog regulacijskog koncepta, a Tito preuzeo funkciju ekvilibriste zaduženog za balansiranje utjecaja dviju velikih sila u bivšejugoslavenskom prostoru i između drugih nesvrstanih država. Tadašnja jugoslavenska vanjska politika nesvrstavanja izazivala je entuzijazam u zapadnoeuropskim državama. 1950. Leo Hamon tako konstatira:

Postoje zemlje u kojima je stvarnost kompleksnija nego drugdje. Stoga je originalnost njihova poruka. Ona ponekad proizlazi iz neke drevne tradicije i unutarnje složenosti, a ponekad iz nekog naglog povijesnog obrata koji ih je naveo na originalno djelovanje. Za te je narode bitno savezništvo bez etiketa, održanje bez imobilizacije, udruživanje s drugima bez osobne dezintegracije, pridruživanje zajednicama bez stapanja s njima, nalikovati drugima bez otuđenja od samog sebe. [...] Ne mislite li da to sve ne kreira afinitet [...] diljem svijeta, prema tom krugu neovisnih i miroljubivih naroda? (1951: 44).

Međutim, ni jedna jaka europska država nije glasno artikulirala svoj afinitet prema neovisnosti i nesvrstavanju, pa je atipična hibridnost jugoslavenskog sistema udvostručila samo njegovu varijaciju. Bivšejugoslavenski prostor tako je zabilježio, u drugoj polovini XX. stoljeća, punih 45 godina odsustva ratnog nasilja; za razliku od prve polovine, kada je regulacija balkanizacijom i karadžorđevijanskom jugoslavizacijom u njemu generirala pet valova ratnog nasilja,²² dakle tri rata više nego u ostatku europske zone.

Marginalizacijom pokreta nesvrstanih i padom komunizma zaustavljena je socijalistička civilizatorska misija i izgubila se potreba za hibridnim regulacijskim sustavom. Unutar sistema izgubio se dijalog između dvaju suprotnih i komplementarnih projekata, čime je došlo do sistemske revolucije, odnosno nagle promjene direkcije transformacija sustava i njihova finaliteta (iz društva blagostanja za sve prema društvu blagostanja za privilegirane). Istodobno, kao i nakon fijaska dvaju prethodnih regulacijskih koncepata, novom mutacijom hrvatski regulacijski sustav zadržao je samo toksične ostatke titoističkog regulacijskog projekta koje nije uspio transformirati. Poglavitito krotine snažnog titoističkog sigurnosnog podsustava (kompaktnog pravno-obavještajno-vojno-policijskog državnog aparata). Stoga je balkanizacija komunizma rezultirala neredom koji je stimulirao povezivanje neprerađenih toksičnih ostataka svih regu-

²² Becker (2003: 1–3) analizira povijest nasilja u balkanskom prostoru, što ga navodi na zaključak da je ratno nasilje u bivšejugoslavenskom prostoru 1991. – 2001. (slovenski rat za nezavisnost, Domovinski rat u Hrvatskoj, rat u Bosni i Hercegovini, kosovski rat i sukob u Makedoniji) moguće okvalificirati kao „Pete balkanske ratove.” Odnosno, ukoliko, valovima svjetskog ratnog nasilja u XX. stoljeću, dodamo tri balkanska, proizlazi da su populacije tog europskog prostora bile pet puta suočene s ratnim devastacijama, dakle tri puta više od svojih europskih susjeda.

lacijskih ciklusa modernog doba u svojevrsni Molotovljev koktel čijim je neopreznim rukovanjem proizveden novi val ratnog nasilja u bivšejugoslavenskom prostoru.

Euroatlantska civilizatorska misija i regulacija

Kako je ratno nasilje zaustavljeno euroatlantskom civilizatorskom misijom, Daytonskim sporazumom iz 2005., restauriran je balkanski regulacijski koncept bivšejugoslavenskog prostora. Time je potvrđen novi/stari europski poredak, kojim su priznate nove hrvatska i srpska država tek kada su postale dovoljno male i slabe da im njihovo suparništvo onemogućuje rast iznad određenog limita, dok se istodobno svaka od njih ponovno zatekla čvrsto vezana za velike sile i stisnuta je u gustoj mreži njihovih, često konfliktualnih diplomatskih i ekonomskih odnosa.

Nova euroatlantska civilizatorska misija u hrvatskom prostoru, kao stare, objašnjava se nesposobnošću hrvatske političke vlasti da sama upravlja svojim prostorom, s obzirom na unutarnje etničke netrpeljivosti i nejedinstvo te posljedični manjak samosvijesti zbog koje im je nužna zaštita Europske unije i NATO-a.

Tako se sistemska regulacija međunarodnih odnosa u hrvatskom prostoru vratila u škrip vlastitog identitarnog bipolarizma. Pa su se, kao Križanić u Moskvu, hrvatski zastupnici uputili u Bruxelles gdje se, neki od njih, gorljivo zuzimaju za neku slavensku latinštinu koju je Latinima teško razumijeti. Isto zamjećuje još 1966. francuski povjesničar Fernand Braudel čiju je pažnju, prilikom posjeta tadašnjoj Jugoslaviji, privukla latinska baština Hrvata iz nekog drugog doba:

Najčudniji ožiljak podjele između Orijenta i Oksidenta u mediteranskim zemljama je, [...] ta nepromjenljiva barijera koja se priječi između Zagreba i Beograda [...] jer je cijeli Dinarski blok bio latiniziran [...] U Hrvatskoj, danas još uvijek, pomiješan s brojnim drugim naslijeđima, perpetuira se određeni način življenja po talijanskoj modi. Nesumnjivo, način življenja neke Italije iz neke jako davne prošlosti (Braudel, 1966: 107–108).

Onako kako je nekad gorljiva Križanićeva rusofilija bila sumnjiva Rusima, tako je danas gorljiva hrvatska latinofilija sumnjiva Vatikanu i Bruxellesu. U tom je smislu Hrvatskoj trebalo potpisati, između 1996. i 1998., četiri ugovora s Vatikanom²³ radi regulacije njihovih odnosa. Tek 2014. hrvatskoj je javnosti službeno komuniciran, u obliku odgovora na pitanje jednog saborskog zastupnika, iznos desetogodišnjeg doprinosa hrvatskog državnog proračuna vatikanskom. Krajem 2013. iznosio je šest milijardi kuna, približno 600 milijuna kuna godišnje (Penić, 2014). Isto ide u prilog tezi sociologa Zorana Malenice, prema kojoj je katolička crkva u Hrvata sastavnica

²³ Integralni tekst tih sporazuma *Concordats et accords du Saint-Siège*: http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/index_concordati-accordi_fr.htm

hrvatskog društvenog sloja privilegiranih, koji čini 15–20% ukupne populacije koja je hrvatskim osamostaljenjem doživjela spektakularno obogaćenje, a na uštrb ostatka populacije čija je egzistencija svedena na preživljavanje (Malenica, 2007: 115–133). Stoga je današnju hrvatsku gorljivu latinštinu moguće pripisati pokušaju dokazivanja opravdanosti hrvatske privilegirane privatizacije prema latinskoameričkom modelu, a putem autentifikacije specifične hrvatske latinske tradicije u Bruxellesu i Vatikanu.

Isto iz razloga što je Europska unija, s obzirom na kriminalizaciju hrvatskog prostora, na prijelazu iz XX. i početkom XXI. stoljeća odlučila u njemu primijeniti specifičan regulacijski model: „intruzivan policijski protektorat, sposoban ‚očistiti‘ poslijeratni hrvatski prostor” (Debić, 2001: 6–13), putem ICTY-a i drakonskih uvjeta za pristupanje Hrvatske NATO-u i EU. Time je pokrenuta formalna prilagodba načina djelovanja hrvatskih nacionalnih elita.

Međutim, vidljivo je da im se i dalje ne vjeruje. Jer one, pod velom oksidentalizacije hrvatskog društva, nastavljaju s provođenjem procesa neprihvatljivog socijalnog raslojavanja. Tako je moguće zauzimanje pozicije predsjednika Hrvatske s pozicije glavnog tajnika NATO-a interpretirati kao sumnju u sposobnost održanja hrvatske političke vlasti, a time i aktualnog europskog poretka u hrvatskom prostoru.

Brexit i izbor Donalda Trumpa za predsjednika SAD-a pravovremeno su (2015. – 2016.), u zadnjem periodu aktualnog mondijalizacijskog ciklusa (2015. – 2020.) najavili direkciju za idući. Istodobno, nezainteresirane za rad na bilokakvom autonomnom vanjskopolitičkom konceptu (definiranju granica svoga sustava) i restauraciji institucije autoritativnog predsjednika u ulozi vanjskog regulatora hrvatskog regulacijskog sustava, hrvatske nacionalne političke elite lutaju između Washingtona i Bruxellesa u potrazi za gotovim solucijama za problematike Hrvata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Iako je, prema prirodnim zakonitostima, evidentno da iz razloga što Hrvatska nema koherentne dugoročne razvojne strategije, a ni vanjskopolitički koncept koji bi je valorizirao u okviru europskog i svjetskog, ne može raspolagati ni alatima za zaštitu specifičnih interesa Hrvata u bilo kojem prostoru. Proizvodi balkanizacije komunizma, uključujući i ostatke ubojitog titoističkog represivnog aparata, koji su jednako efikasno služili u razvoju društva blagostanja za sve, kao i onog za privilegirane, nastavljaju se sudarati u hrvatskom prostoru, ispod čije stabilne ravnoteže ključa maksimalni nered.

Kako se slavofilija u Hrvata uglavnom javlja zajedno s njihovom željom za pozitivne društvene pomake, u onom dijelu hrvatske inteligencije koji izlazi iz aktualnog mondijalizacijskog ciklusa kao gubitnik, opet je moguć nepredvidiv obrat slavenske nemirne duše. Zbog povijesnog pomaka unazad, moguća je restauracija starih ideja. Poput one Solovljeve iz 1883. koja je prekonizirala premošćivanje kontradikcija između Oksidenta i Orijeanta putem zajedničkog im kršćanskog naslijeđa. Polazeći od konstatacije da Orijent karakterizira potraga za vječnim, duhovnost, tolerancija i duhovna sloboda,

zadovoljstvo koje nalazi kroz postizanje stabilnosti, odnosno kroz trajnu harmoniju; a da Oksident karakteriziraju pokret, materijalna civilizacija, duhovna netolerancija, materijalne slobode i napredovanje akcijom, Solovljev je predlagao da se Rusija angažira u dijalektičkom nadilaženju tih suprotnosti – „théandrismom” (Kitsikis, 2008: 47–48). Taj grčki pojam „Bog-čovjek”, simbolički ujedinjuje Boga (Orijent) i čovjeka (Oksident) kojih je utjelovljenje Isus Krist – ključ pomirbe između Istoka i Zapada.

S jedne strane, za očekivati je da bi u tom slučaju Srbi vjerojatno prvi ponudili Oksidentu i Orijentu svoju medijaciju prilikom „velike pomirbe”, a uz nju i svoj dominacijski koncept, pod pretekstom podizanja slavenske svijesti kod svojih najbližih susjeda. S druge strane, Hrvatima bi tad opet bilo teško svijetu objasniti da se ta velika pomirba zapravo već desila u malenom hrvatskom biću, a izražava se u autentičnom hrvatskom identitarnom bipolarizmu koji je izvor svih tragedija hrvatskog bitka modernog doba. Jer, hrvatski vjerski ideal, jednom oslobođen unutarkršćanskih prijepora, predstavlja samo privrženost određenom europskom načinu življenja, a nacionalni samo izražava želju za sudjelovanjem u sportskoj kompeticiji europskih naroda.

U međuvremenu, dok neki hrvatski europarlamentarci promoviraju latinštinu, u hrvatski se Sabor opet uvukao slavenski nihilizam. Tamo neki novi, istina rijetki, ali glasni oslobođeni ljudi, neovisni i superiorni u odnosu na taj „truli” svijet oko njih, podsjećaju na činjenicu da dijalog između ruskih nihilista i oksidentalnog nadčovjeka nikada nije prestao. Nekako kao da Nietzsche i dalje uzvikuje: „Bog je mrtav!”, a Dostojevski mu replicira: „Ali, ako je Bog mrtav, onda je sve dozvoljeno!”

Literatura

- Ancel, Jacques. 1926. *Peuples et nations des Balkans*. Armand Colin. Pariz.
- Ashby, W. Ross. 1962. Principles of the self-organizing system, u: Von Foerster, Heinz; Zopf, George W., *Principles of Self-Organization*. Pergamon Press. London: 255–278.
- Ashby, W. Ross. 1958. Requisite variety and its implications for the control of complex systems. *Cybernetica*, 1 (2): 83–99.
- Becker, Jean-Jacques. 2003. Introduction. De la première à la cinquième guerre balkanique. *Matériaux pour l'histoire de notre temps*, 71: 1–6.
- Brzezinski, Zbigniew. 1997. *Le Grand Échiquier*. Bayard. Pariz.
- Chaillou-Geronimi, Valérie. 1998. La mission de Juraj Krizanic en Moscovie. *Revue des études slaves*, 70 (2): 347–361.
- Cvijić, Jovan. 1909. *L'Annexion de la Bosnie et la question serbe*. Hachette.
- Cvijić, Jovan. 1918. *La Péninsule balkanique, géographie humaine*. Armand Colin.
- Cvijić, Jovan. 1919. *Frontière septentrionale des Yougoslaves*. Lahure. Pariz.
- De Tocqueville, Alexis. 2010. *De la démocratie en Amérique*. Flammarion. Pariz.

- Desjours, Jean-Marc. 1996. 46. La Déclaration de Corfou (1917). *Matériaux pour l'histoire de notre temps*, 41/42: 72–73.
- Eisenstaedt, Jean. 2002. *Einstein et la relativité générale: Les chemins de l'espace-temps*. CNRS Éditions. Pariz.
- Gayraud, Jean-François. 2008. *Le monde des mafias. Géopolitique du crime organisé*. Odile Jacob. Pariz.
- Gregurek, Miroslav. 2001. Stupanj i učinci privatizacije u Hrvatskoj. *Ekonomski pregled*, 52 (1/2): 155–188.
- Hamon, Léo. 1951. Principes de la politique extérieure yougoslave. *Politique étrangère*, 16 (1): 29–44.
- Križanić, Juraj. 1965. *Politika*. Nauka. Moskva.
- Krulić, Joseph. 2004. De Grotius à Srebrenica. La violence et la régulation de la violence dans l'Espace yougoslave: réflexions critiques sur l'archéologie de la balkanisation. *Astériorion 2*, Résumé.
- Krulić, Joseph. 2008. Tito, une identité brouillée. *Le Courrier des pays de l'Est*, 3 (1067): 88–92. www.cairn.info/revue-le-courrier-des-pays-de-l-est-2008-3-page-88.htm.
- Laruelle, Marlène. 2009. Le berceau aryen: mythologie et idéologie au service de la colonisation du Turkestan. *Cahiers d'Asie centrale*, 17–18.
- Le Moigne, Jean-Louis. 1988. Régulation des Réseaux et Réseaux de Régulation. *Cahier / Groupe Réseaux*, 11: 1–17.
- Leduc, Jean. 1999. *Les historiens et le temps*. Seuil. Pariz.
- Manolić, Josip. 2015. *Politika i domovina: Moja borba za suverenu i socijalnu Hrvatsku*. Golden marketing–Tehnicka knjiga. Zagreb.
- Moradi, Massoud. 2004. *Les origines des crises balkaniques (1875–1913)*. Aftab Mathab. Téhéran.
- Morin, Edgar. 1977. *Méthode 1: La Nature de la nature*. Seuil. Pariz.
- Morin, Edgar. 2008. *La Méthode*. Seuil. Pariz.
- Mukungu Kakangu, Marius. 2007. *Vocabulaire de la complexité: post scriptum à La Méthode d'Edgar Morin*. L'Harmattan. Pariz.
- Nietzsche, Friedrich. 1948. *La Volonté de puissance*. Gallimard. Pariz.
- Nietzsche, Friedrich. 1982. *Le Gai Savoir (1881)*. Gallimard. Pariz.
- Porché, François. 1925. *Qu'est-ce que l'Ame slave?* Chez Madame Lesage. Pariz.
- Rajaković, Nataša. 1992. Les ambiguïtés du „yougoslavisme”, u: Rupnik, Jacques, *De Sarajevo à Sarajevo, l'échec yougoslave*. Complexe. Bruxelles: 21–22.
- Renan, Ernest. 1882. *Qu'est-ce qu'une nation?* Calmann-Lévy. Pariz.
- Ridley, Jasper. 1994. *Tito: A biography*. Constable. London.
- Rupnik, Jacques, ur. 2007. *Les banlieues de l'Europe: Les politiques de voisinage de l'Union européenne*. Presses de Sciences Po. Pariz.
- Soulat, Jérôme. 1994. *Théorie des systèmes complexes et instabilité financière*. Université de Paris i Panthéon–Sorbonne.

- Strange, Susan. 1988. The Future of the American Empire. *Journal of International Affairs*, 1: 24–25.
- Vujačić, Sanja. 2016. *Régulation des relations interétatiques en position de dépendance: Étude du cas de la Croatie*. Doktorska disertacija. Sveučilište Paris–Saclay, UVSQ. Versailles.
- Williamson, John. 1989. What Washington Means by Policy Reform, u Williamson, John, *Latin American Readjustment: How Much has Happened*. Institute for International Economics. Washington.

Systematic regulation of interstate relations in the Croatian cramp iron of identity bipolarism

Summary

The paper deals with the complexity of international relations regulation in the globalization context and in the cramp iron of Croatian identitarian bipolarism, by the systemic method in the path of Edgar Morin's complexity thought. The author proves that insufficient synchronization of the two opposing and complementary identities of the Croatian space, Latin and Slavophilic, is the product of systemic crisis and the producer of identity crisis. An autonomous foreign policy concept that clearly defines the boundaries of the Croatian regulation system within the European and global regulatory regime, as well as the institution of a strong president acting as an external regulator of Croatian identitarian specificity, are key preconditions for the sustainable development of the Croatian space. In the exit period of the current globalisation cycle (1990-2020), the required variation of the Croatian governing system is diminishing, and external threats are more numerous after the mutation of the Anglo-American regulation system, which defines a new direction for the forthcoming globalization cycle. Without increasing the required variation, insufficient regulation of the Croatian space leads to a new general crisis.

Key words: system method; regulation of intrastate relations; identitary bipolarism; civilization mission; the will for power